

FEMİNİZMİ STOA AHLAK FELSEFESİYLE OKUMAK

Mehmet Selim BOR ¹

Özet

Stoa felsefesi ve feminizmi birleştirmek, önyargular ve eleştirilerle karşılaşabilir. Feminist düşünce, tarihsel olarak kadınların toplumsal, siyasal ve hukuki eşitlik taleplerine odaklanırken, Stoa felsefesi bireyin mutluluğu ve doğaya uygun bir yaşam hedefler. İki yaklaşımın kesişimi, toplumsal eşitsizliklere dair çözüm önerileri sunabilecek ortak bir zemin oluşturabilir. Stoa felsefesi, mantık, fizik ve ahlak çerçevesinde işleyen bir sistemdir. Her bireyi, doğa ve logos'un bir parçası olarak gören bu anlayış, cinsiyet ayrımcılığına yer bırakmaz. Feminizmin temel kavramları arasında patriyarka eleştirisi ve toplumsal cinsiyet yer alır. Kadınların tarihsel süreçte maruz kaldığı eşitsizlikler, feminizmin mücadele alanını şekillendirirken, Stoa felsefesi bireyin akıl yoluyla doğaya uygun hareket ederek mutluluğa ulaşabileceğini savunur. Stoa'nın dünya yurttaşlığı anlayışı, tüm bireyleri eşit görmeyi ve toplumsal ayrımcılıkları reddetmeyi içerir. Seneca'nın eşitlik vurgusu, kölelik ve toplumsal ötekileştirme gibi sorunları kapsayarak, kadın-erkek eşitliğine yönelik bir çözüm sunar. Sonuç olarak, Stoa felsefesi ve feminizmin bir araya getirilmesi, kadın-erkek eşitliği ve toplumsal adalet için yeni bir bakış açısı sağlayabilir. Bu iki yaklaşım, mantık ve doğa odaklı bir eşitlik anlayışıyla toplumsal dönüşümü destekler.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Stoa felsefesi, Eşitlik

Abstract

Stoa philosophy and feminism may encounter biases and criticisms when combined. While feminist thought historically focuses on advocating for women's social, political, and legal equality, Stoicism emphasizes individual happiness and living in accordance with nature. The intersection of these two approaches can provide a common ground for addressing social inequalities. Stoicism operates as a system encompassing logic, physics, and ethics. Viewing every individual as part of nature and logos, this philosophy leaves no room for gender discrimination. Feminism's core concepts include critiques of patriarchy and the notion of gender. The historical inequalities faced by women shape the areas of feminist struggle, whereas Stoicism argues that individuals can achieve happiness through rational actions aligned with nature. Stoicism's concept of cosmopolitanism advocates for equality among all individuals and rejects societal discrimination. Seneca's emphasis on equality addresses issues such as slavery and social marginalization, offering a pathway toward gender equality. In conclusion, integrating Stoicism and feminism offers a novel perspective on gender equality and social justice. These two approaches, rooted in logic and a nature-oriented understanding of equality, have the potential to foster societal transformation.

Keywords: Feminism, Stoicism, Equality

¹ Dr. Öğr. Gör., Hakkari Üniversitesi, Hakkari, Türkiye. mehmetselimbor@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8854-8550.

GİRİŞ

FEMİNİZM SÖYLEMİNİN KÖKENİ VE ANLAMI

Feminizm kavramı, ilk kez 1792 yılında İngiltere’de kullanılmıştır (Taş, 2016, s. 3). Kavramın kökeni incelendiğinde, Latince "femine" (kadın) kelimesine dayandığı görülmektedir. Bu bağlamda, feminizm farklı dillerde benzer şekillerde ifade edilmiştir: İngilizcede *feminism*, Fransızcada *féminisme* ve Almancada *feminismus* olarak kullanılmaktadır (Cevizci, 1999, s. 340). Kavramın bu kökeni, feminizmin genellikle kadınlarla ilişkilendirilen bir terim olarak kabul edilmesine zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, feminizm daha geniş bir perspektiften değerlendirildiğinde, kadınların toplumsal, siyasal ve hukuki haklarını savunmayı amaçlayan bir mücadele biçimi olarak öne çıkmaktadır. Bu hak savunusunun temelinde, kadınların tarihsel süreçte erkeklere kıyasla daha fazla ayrımcılığa maruz kalmaları ve hak mağduriyetleri yaşamış olmaları yatmaktadır.

Feminizm, kadınların erkeklerle siyasal, sosyal ve ekonomik eşitliğini savunan bir hareket ve ideolojidir. Kökenleri, kadınları sistematik olarak dışlayan ve haklarını kısıtlayan ataerkil düzenlere karşı verilen tarihsel mücadelelere dayanmaktadır. Sylvia Walby’ye göre, patriyarka, erkeklerin kadınları baskı altına aldığı, sömürdüğü ve hâkimiyet kurduğu toplumsal yapılar ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir (Walby, 1990). Feminizm, bu güç dengesizliklerini ele alarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ücret eşitsizliği ve liderlik pozisyonlarında kadınların yeterince temsil edilmemesi gibi sorunlara dikkat çeker. Ayrıca, biyolojik cinsiyet ile toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet rolleri arasındaki ayrımı vurgular ve birçok eşitsizliğin toplumsal normlardan kaynaklandığını ifade eder (Connell, 1995).

Feminizm, kadın haklarını savunan bir düşünce olarak tanımlanırken, sıklıkla başvurduğu kavramlardan biri "patriyarka"dır. Patriyarka, tarihsel olarak kabile veya ailenin erkek yönetici tarafından idare edilmesini ifade eden bir sistemdir. Sylvia Walby’e göre, patriyarka, erkeğin egemen olduğu ve kadını bastırarak dışladığı toplumsal yapılar ve uygulamalar bütünüdür (Sylvia Walby, 2013’ten aktaran Türkoğlu, 2020, s.3). Bu bağlamda, patriyarka, feminizmin eleştirdiği temel eşitsizlik yapılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, patriyarka kavramının da eril bir söylem olduğu unutulmamalıdır (Ömeroğlu, 2024, s. 30-42).

Yapılan alan araştırmalarına göre, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların yalnızca biyolojik temelli olmadığını, toplumsal cinsiyet algısından kaynaklandığını göstermektedir. Bu algı, içinde yaşanılan toplum, kültür, din gibi faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Simone de Beauvoir’in ünlü ifadesiyle, “Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur.” Michel Foucault ise toplumsal cinsiyetin, bireyin yaşadığı toplum tarafından inşa edildiğini savunur (Connell, 1998, s.190).

Toplumsal cinsiyet bağlamında feminizm, farklı anlamlar ve kategorilerde kavramsal çerçevelere sahip olabilmektedir. Toplumun değişen dinamikleri ve yaşam biçimleri doğrultusunda, feminizm, kadının toplumdaki yerini belirleme çabasını içeren üç temel görüngeneye dayanmaktadır. İlk olarak, ataerkil düzen içerisinde kadının konumu, feminist düşüncenin temel bir değişkeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Ezilen ve toplumsal düzende "ikincil bir cinsiyet" olarak görülen kadınlar için feminizm, bir çıkış noktası ve mücadele alanı sunmaktadır. İkinci bir yaklaşım, kadının toplumu inşa eden düzenin temel bir parçası olduğu düşüncesine odaklanmaktadır. Kadının, toplumu şekillendiren bir oluşumda önemli bir role sahip olduğu fikri, feminizmin en önemli hedeflerinden biri olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın veya feminen perspektifin değer kazanmasıyla, toplumsal yapıyı yeniden üretme ve dönüştürme çabasını da beraberinde getirebilir. Üçüncü yaklaşım,

toplumda bireylerin kadına yönelik yaklaşımlarında yapıcı bir tutum benimsemesi, kadının toplumdaki yerinin önemine yönelik farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, bu bağlamda çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirilerek anlam kazanabilir (Prügl, 2003, s. 337).

Feminist görüşlerin ortaya çıkışındaki temel sorunlardan biri erkek egemenliği ve alan paylaşımı olmuştur. Kamusal ve özel alanlar, tarihten günümüze süregelen tartışmaların merkezinde yer almıştır. Kadının "ikinci cinsiyet" olarak tanımlanması, erkek egemen toplumlarda kadınların kamusal alanlardan dışlanmasına ve özel alanlara hapsedilmesine yol açmıştır. Antik Çağ (MÖ 3000- MS 500) filozoflarından itibaren kamusal ve özel alan ayrımında, kamusal alanın güç ve otoritenin hâkim olduğu, özel alanın ise kişisel bir alan olduğu savunulmuştur. Bununla birlikte, kadınların kamusal alanda yer almaması gerektiğini savunan filozoflar, bu görüşlerini kadınların zihinsel ve fiziksel yeterliliklerinin yetersiz olduğu iddiasına dayandırmışlardır (Phillips, 1995, s. 12).

Offen'a göre, feminist bireylerin belirli kriterlere sahip olması gerekmektedir. Feminist olmanın temel ölçütü, geçmiş dönemin feminist hareket ve figürlerini tanımak, bu mücadelelerden öğrenilenleri rehber edinmek ve erkek egemenliğine karşı kadınların haklarını savunmaktır. Feminist hareketin temel amacı, kadınların karşılaştığı adaletsizliklere karşı mücadeleyi sürdürmek ve daha eşitlikçi bir toplumsal düzen kurmaktır (Offen, 1988, s. 192).

Bu çalışmada, feminizmin mücadele çabasına Stoa felsefesinin söylem ve yaklaşımlarını dahil ederek yeni bir düşünsel alan oluşturmak hedeflenmektedir. Beş yüzyıldan uzun bir süre etkisini sürdüren bu felsefi öğreti, kadın mücadelesine katkı sunabilecek unsurlar içermektedir. Bu bağlamda, Stoa felsefesinin gelişim süreci detaylı bir şekilde incelenecektir.

STOACILIK

Stoacılık Helenistik dönemde (MÖ 332- MS 300) ortaya çıkmıştır. Bu dönem, MÖ 322 yılında başlayıp MS 4. yüzyılın sonlarına kadar devam eden uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Helenistik Dönem, iki alt döneme ayrılmaktadır. İlk dönem, MÖ 322 yılında bağımsız Yunan site devletlerinin sona ermesiyle başlayıp MS 30 yılına kadar süren süreci ifade etmektedir. İkinci dönem ise bu sürecin sona ermesinin ardından başlayarak MS 4. yüzyılın sonlarına kadar devam eden Roma İmparatorluğu dönemi olarak tanımlanmaktadır (Önal, 2015, s. 17).

Stoacılık, Helenistik ve Roma dönemlerinin en önemli felsefi okullarından biridir. Aynı dönemde varlık gösteren Epikürosçuluğa kıyasla Stoacılık, hem daha uzun bir süre etkisini sürdürmüş hem de daha fazla aydın ve düşünürü etkisi altına almıştır. Bu felsefi okul, Kıbrıslı Zenon tarafından kurulmuş ve yaklaşık beş yüz yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Zenon, felsefeye başlamadan önce tüccar bir ailenin çocuğu olarak yetişmiştir. Bir gün, Fenike'den aldığı kumaşlarla yüklü gemisi Pire açıklarında batır ve tüm mal varlığını kaybeder. Bu kayıptan sonra Atina'ya gelir ve bir kitapçıda kitapları incelerken Xenophon'un Memorabilia adlı eserini eline alır. Eserden büyük ölçüde etkilenir ve kitapçıya bu eserlerde bahsedilen insanlara nasıl ulaşabileceğini sorar. Tam o sırada, kitapçının işaret ettiği Kinik filozof Krates yanlarından geçmektedir; kitapçı, Zenon'a Krates'i takip etmesini önerir (Brun, 2016, s. 14-15). Bu olayın ardından Zenon, hayatını yeniden inşa ederek Stoa okulunu kurmuştur. Zenon'un yaşam öyküsü, erkek egemenliğine karşı mücadele etmek zorunda kalan kadınlar için de ilham verici bir örnek olarak değerlendirilebilmektedir.

Uzun bir zaman dilimine yayılan Stoacılık, üç temel döneme ayrılmaktadır: İlk Dönem, Orta Dönem ve Geç Dönem Stoacılığı (Arslan, 2008, s. 165). İlk Dönem Stoacıları arasında Zenon (MÖ 336-264), Kleantes (MÖ 331-233) ve Khryssippos (MÖ 281-201) bulunmaktadır. Orta Dönem Stoacılığı'nın temsilcileri ise Panaitios (MÖ 180-110) ve Poseidonios (MÖ 135-50) olarak bilinir. Son dönem olarak adlandırılan Roma Stoası'nın önde gelen isimleri ise şu şekildedir: Çiçere (MÖ 106-43), Seneca (MÖ 3 - MS 65), Epiktetos (MS 50-130) ve son temsilci olarak Marcus Aurelius (MS 121-180) (Hadot, 2011, s. 130). Bu dönemlerin ve temsilcilerinin yalnızca adlarının ve dönemsel tarihlerinin belirtilmesi, çalışmanın bağlamı açısından yeterli olacaktır.

Bu üç dönemden oluşan Stoacılık, kendi aralarında sıralama farklılıkları göstermese de, felsefeyi mantık, fizik ve ahlak şeklinde sınıflandırmıştır. Bu bölümlenmeyi oldukça verimli bir metaforla betimlemişlerdir; mantık, felsefenin sınırlarını çizen çitlere benzetilirken, ahlak yeşeren meyvelerle, fizik ise toprağın üzerindeki ağaçlarla ifade edilmiştir (Brun, 2016, s. 35-36). Şimdi, üç aşamadan oluşan Stoacı felsefi anlayışı mantık, fizik ve ahlak kavramlarıyla detaylı bir şekilde ele alacağız.

MANTIK

Stoacı filozoflardan Seneca ve Epiktetos'a göre mantık, gerçeği bulma, algılama ve yanlış bertaraf etme etkinliği olarak kabul edilmektedir (Laertius, 2013, s. 314). Ayrıca mantık eğitimi, bireyin daha iyi ve mutlu bir yaşam elde etmesine katkıda bulunabilir. Stoacılığa göre mantık ve ahlak, öğretilen kavramlardır. Mantığı bilmeden, varlık ve doğa hakkında gerçek hakikate ulaşmak mümkün değildir (Epiktetos, 2013, s. 73).

Mantık yöntemlerinin başında diyalektik gelmektedir; çünkü doğru ile yanlış ayırt etmek ve hakikatin ortaya çıkmasını sağlamak, diyalektik yöntemle gerçekleştirilebilir (Aurelius, 2016: 59). Stoacılar göre mantık, erdem ve mutluluğun temelini oluşturur. Stoacı felsefenin fizik ve ahlak gibi diğer bölümleri de mantık olmadan kavranamaz; çünkü varlık hakkında bilgi edinmek ve insanın nasıl daha iyi ve özgür bir yaşam sürebileceğine mantık olmadan erişmek mümkün değildir (Laertius, 2013, s. 314-329).

Stoacı düşünce sisteminde mantığın öğretilirliği, büyük bir öneme sahiptir. Mantık yoluyla varlığı ve doğayı daha iyi anlayan bireylerin, daha mutlu bir yaşam sürdürebileceği kabul edilmektedir. Mantığın diyalektik yöntemle açıklandığı bu anlayışta, kadın-erkek ayrımı yapılmamakta ve her iki cinsin de doğanın bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Günümüzdeki ayrımcılıkların ve sömürülerin temelinde ise mantıksız bakış açılarının yattığı ifade edilmektedir. Mantıkla ilgili açıklamaların ardından fiziğin ne olduğuna odaklanılacaktır. Ancak, fiziğin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için mantığın varlığının kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır.

FİZİK

Stoa'daki fizik anlayışı, felsefe tarihinin ilk başından itibaren konu edildiği arche anlayışıyla benzerlik gösterir. İlk madde ve ilk neden arayışı burada da kendini gösterir. Stoa düşüncesinde bu ilk nedene daha çok monist bir anlayışla yaklaşılar. Buna göre fizik, tanrı, doğa ve ateş üçlemesi üzerinden logos ile özdeşir (Peters, 2004, s. 301). Bu üçlemenin birlikte anılmasının nedeni, her şeyin doğa ve evrenle iç içe geçmiş ve aynı olmasındadır. Stoacıların fizik incelemelerinin temel hedefi, doğayı tanımak ve doğanın içindeki evrensel kutsallığı ortaya çıkarmaktır. Mantıkta olduğu gibi fizik araştırmalarının nihai hedefi de ahlak felsefesini oluşturmak üzerinedir; çünkü Stoa felsefesinin özünde ahlaki düşünce yatar.

Stoa'nın fizik anlayışına göre her şeyin özünde Tanrı mevcuttur. Bu anlayıştan hareketle doğayı meydana getiren ilkelerin iki temel kategorisi vardır: etken ve edilgen ilkeler. Etken olan, Tanrı veya logos olarak kabul edilirken, edilgen olan ise maddedir. Stoacılığa göre, doğadaki her şey Tanrı'nın belirlenmişliği ile birbirine bağlıdır ve bu sistemin işleyişi logos ile sağlanır. Bu belirlenmişlik anlayışının sonucunda, insanın karar verme sürecine dair bir soru gündeme gelir: Kaderin sınırı nerededir? Stoa düşüncesine göre bu belirlenmişlik logosla bağlantılı olduğu için insana en iyisini sunar. Dolayısıyla insana düşen görev, elinden gelenin en iyisini yapmak ve gerisini akışa bırakmaktır. Bu kader anlayışını Brun şu şekilde açıklar: “İnsan bilgeliği bu yazgı gücünün bilincine varmakla başlayacaktır ve kendi aralarında birleştiren yaşam akışına boyun eğmekle ve katılmakla açıklanacaktır” (Brun, 2016, s. 65-75). Buradan şu sonuca ulaşılır: İnsan, elinden gelenin en iyisini yapacak; ancak tanrısal yasaya boyun eğecektir.

Doğayı oluşturan varlıklar farklılıklar gösterse de hepsinin ortak bir amacı vardır. Aurelius şu ifadeyi kullanır: “Var olan bütün şeylerden oluşan bir tek dünya vardır, onları kuşatan Tanrı tektir, öz tektir, yas tektir, tüm düşünen varlıklarda ortak olan us tektir; gerçekte tektir” (Aurelius, 2016, s. 84). Bu bağlamda, tüm evren bir şehir veya kent gibi düşünülebilir; herkes bu şehrin ortaklarıdır. Bu birleştirici ve kutsal logos sayesinde herkes dil, din, ırk ve cinsiyet bağlamında eşittir. Kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur. Stoa'nın binlerce yıl önce dile getirdiği bu eşitlik anlayışının yeterince benimsenmemesi, günümüzde kadın-erkek eşitliği ve eşitsizliği üzerine hâlâ tartışmaların devam etmesinin nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.

AHLAK

Stoa'nın felsefeyi mantık, fizik ve ahlak olarak sınıflandırdığı ve bunu bir toprağa benzettiği ifade edilmektedir. Bu benzetmede, çevreleyen çitlere mantık, toprağın üstündeki fizik ve bu toprakta yeşeren meyvelere de ahlak demişlerdir (Brun, 2016, s. 89). Ahlak, bu bağlamda, Stoa felsefesinde önemli bir yere sahiptir ve bu kavramın açıklanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ahlak konusunu, Zenon'un öncülüğünde dile getirmiş olsa da, son dönem Stoacılığın tamamen ahlaka odaklandığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Stoacıların ahlak öğretilerinin kökenleri, Sokrates'in yaşamı ve söylemleri ile Kinik felsefe okulunun görüşlerine dayanmaktadır (Zeller, 2008, s.306-310). Zenon, kendi felsefi okulunu kurmadan önce Kiniklerle birlikte hareket etmiş ve Kiniklerin temsilcilerinden Krates'in öğrencisi olmuştur (Arslan, 2010:302). Ancak kendi felsefi okulunu kurduktan sonra Kiniklerden edindiği düşünceleri yeniden yorumlamış ve bu yorumlamalarla yeni öğretiler oluşturmuştur. Bu bağlamda Kinikler doğaya uygun yaşamı benimsemekle birlikte toplumsal ve kamusal alanlara yönelik eleştirileri nedeniyle Stoacılarından ayrılmışlardır. Kinikler, evlilik, devlet ve çocuk sahibi olma gibi sosyal kurumlara karşı çıkmışlar ve doğaya uygun, ilkel bir yaşamı benimsemişlerdir. Bu bağlamda, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların toplumsal yapılarla doğrudan ilişkili olduğunu ifade eden çıkarımlar elde edilebilir. Stoacılar, sosyal yapıları tamamen reddetmemiş ve arzulara ve bedensel hazlara yönelik eleştirilerinde Kiniklere yakın bir yaklaşım benimsemişlerdir; ancak sosyal kurumlara karşı bir reddediş yerine, eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir (Brun, 2016, s.90-110).

Stoacılar, ahlak anlayışlarını şekillendirirken Sokrates'ten ve Kiniklerin yaşam ve söylemlerinden etkilenmişlerdir. Ancak sosyal ve politik koşulları dikkate alarak Kiniklerin öğretilerini kendi dönemlerine uyarlamışlar ve farklı bir yorum getirmişlerdir. Stoa felsefesi,

bir geçiş felsefesi olarak tanımlanabilir; çünkü Yunan site-devletlerinden Roma İmparatorluğuna geçiş dönemine denk gelir ve bu bağlamda Kiniklerin toplumsal yapıları reddetme anlayışına sınırlamalar getirilmiştir. Bu süreçte Stoacılar, daha geniş bir coğrafyada daha fazla insana hitap edebilmek adına düşüncelerini dönemin koşullarına göre şekillendirmişlerdir (Arslan, 2010, s.367-409). Stoacı felsefedeki ahlak anlayışında temel amaç, mutluluğa ulaşmaktır. Yunan felsefesinde genel olarak mutluluk idealinin, doğaya uygun bir yaşam sürdürmekle elde edilebileceği düşüncesi hakimdir. Doğaya uygun yaşam, aynı zamanda akla uygun bir yaşam olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, doğanın hedefleri ile aklın hedeflerinin örtüştüğü varsayılmaktadır. Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik adlı eserinde belirttiği gibi, "İnsanın kendine özgü olan şeyin en güzel şey olması normaldir. İnsan için en güzel şey, akla göre yaşam olduğu için mutluluk da budur" (Aristoteles, 2014, s.227). Stoacılara göre, her birey doğasına uygun şekilde hareket ederse mutluluğa ve iyiliğe ulaşacaktır. Bu bağlamda, insan akli bir varlık olarak akla uygun bir yaşam sürmelidir. Seneca, bu bağlamda şu açıklamayı yapar:

"Her şey kendine özgü iyiliği ile değerlidir. Asma verimliliğiyle bilinir, şarap tadıyla, geyik hızıyla. Yük hayvanının sırtı ne kadar güçlü diye sorulur, çünkü tek kullanım yeri yük taşımaktır. Köpeğin niteliği koku almaktır. İnsandaki en iyi amaç ise akıldır. İnsan aklıyla, diğer canlıların önünden gider, tanrıların ardından gelir." (Seneca, 1992:179).

Bu açıklama doğrultusunda, her bireyin kendi doğasına uygun ve aklın rehberliğinde hareket etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, kadın ve erkeğin doğasına uygun yaşaması gerektiği ifade edilmektedir. Aklın ve doğanın aynı doğrultuda hareket ettiği kabul edildiğinde, kadın-erkek eşitsizliği gibi ayrımcı yaklaşımların da ortadan kalkacağı savunulabilir.

Stoa felsefesi, Tanrı, logos, doğa ve dünya yurttaşlığı kavramlarını bir arada ele alır. Bu bağlamda, tüm varlıkların logosun bir parçası olduğu kabul edilir ve bu nedenle hiçbir varlığın diğerine üstünlüğu söz konusu değildir. Stoacılığın dünya yurttaşlığı anlayışı, din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımına dayalı ötekileştirme biçimlerine karşı durur. Bu anlayış, tüm insanları doğanın bir parçası olarak ele alır ve mutluluk, sevgi ve iyilik ilkelerini savunur. İnsan doğası gereği iyiliğe meyillidir ve kendisi için ve diğerleri için aynı düşüncede hareket etmelidir. Doğasına uygun yaşayan birey, kendisini mutluluğa götüren şeylerin peşinden giderken, onu rahatsız eden durumdan da kaçınır. Bu bağlamda akla ve bilince sahip bir bireyin seçimleri, daha akılcı ve sağlıklı bir yaşama biçimi ortaya koyar (Brun, 2016;80-95).

Stoacı öğretisi, insanlığın ortak bir kökene sahip olduğu ve bu sayede eşit hakları olduğu inancıyla hareket eder. Bu felsefe, cinsiyet, ırk veya sosyal statü gibi ayrımcılıkların insanın özünü gölgeleyemeyeceğini savunur. Ahlaki erdem herkes için ulaşılabilir bir hedef olduğunu öne süren Stoacılık, kadınların da erkeklerle aynı ölçüde bu erdeme ulaşabileceğini vurgular. Ancak, bu ilerici bakış açısına rağmen, bazı Stoacı düşünürlerin dönemsel etkilerle şekillenen görüşleri, kadınların potansiyelini tam olarak değerlendirmelerine engel olmuştur (Kaya, E.A. 2023, s. 63).

SONUÇ

Feminizm, kadınların siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda uzun bir süre boyunca sürdürdüğu bir mücadeledir. Bu mücadele kadınların karşılaştığı birçok sorunun temelinde bulunan kadın-erkek eşitsizliği algısına dayanmaktadır. Feminizm, kadınla ilgili her meselenin konusu olduğu bir yaklaşımı benimser ve bu eşitsizlik, hem kamusal alanlarda hem de özel alanlarda belirgin bir şekilde kendini gösterir. Özel alanda erkekler, aile içerisinde

baskın ve yönetici bir konumdayken, kadınlar ev içine hapsedilmiş ve ikincil bir birey olarak muamele görmektedirler. Kamusal alanda ise kadınların yaşam haklarının sınırlandırılması gibi durumlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, bir işyerinde işten çıkarma durumu söz konusu olduğunda, öncelikle kadınların tercih edilmesi bu eşitsizliğin bir göstergesidir. Dolayısıyla, bu eşitsizlik yalnızca kadınlara değil, tüm yaşam üzerinde ciddi sorunlara neden olmaktadır.

Stoa felsefesi, kadın-erkek eşitsizliği gibi toplumsal sorunlara bir çözüm sunma potansiyeline sahiptir. Stoa, bir mutluluk öğretisi olarak yola çıkmış olmakla birlikte, aynı zamanda gündelik problemlere pratik çözümler arayan bir felsefi sistemdir. Stoa'nın mantık, fizik ve ahlak perspektifleri birbirine bağlı ve iç içe bir şekilde işler. Stoa felsefesine göre doğa ve Tanrı aynı anlama gelir ve bu anlayış çerçevesinde eşitsizliğin varlığı mümkün değildir. Her birey, doğa ve Tanrı'nın birer parçası olarak eşitliğin temsili konumundadır. Akıl sahibi bir birey aklını doğru kullanarak hareket ederse, mutsuzluğa uğramaz ve doğa-tanrı birlikteliğine uygun bir yaşam düzeni kurar. Dolayısıyla, Stoa felsefesinin eşitlik anlayışı, bireylerin dünya yurttaşı olarak bir arada eşit koşullarda var olmalarını mümkün kılar.

Stoa felsefesi, mantık, fizik ve ahlak açısından bir ayrımcılığı kabul etmez ve bu anlamda ayrımcılıkla da mücadele eder. Stoa'nın eşitlik anlayışının önemli bir örneğini Seneca'nın 47. Mektubu'nda görmek mümkündür. Seneca, eşitlik üzerine şu ifadeleri kullanır:

“Yanımdan gelenler, senin kölelerinle arkadaşça geçindiğini söylüyorlar; buna çok sevindim. Senin bilgeliğine, uyanıklığına zaten bu yakışıır. Onlar ‘köledir diyecekler’: ama onlar aynı zaman da insandır. Onlar köledir: evet, ama bizim can yoldaşımızdır. Köledirler: evet, ama bizim de onlar kadar kaderin elinde olduğumuzu düşünürsen, biz de onlar gibi birer köle değil miyiz? Bunun için kölesiyle yemek yemeyi ayıp sayanların aklına şaşarım. Niçin mi? Çünkü şu köle kalabalığını yemek yiyen efendinin etrafına diken, kibirli bir alışkanlıktan başka nedir?” (Aktaran: Tuncay, 2018:343).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Stoa felsefesi, köleler gibi sosyal olarak hor görülen grupların eşitliğini savunmuş ve onları dışlamamış; aksine eşitlik anlayışını benimsemiştir. Bu bakış açısının kadın-erkek eşitsizliği bağlamında ele alınması, benzer bir çözümleme sunma potansiyeline sahiptir. Stoa felsefesine göre, akıl ve mantık çerçevesinde doğaya uygun bir şekilde hareket edildiğinde kadın-erkek eşitsizliği sorununun üstesinden gelmek mümkün olabilir. Stoa felsefesinin eşitlik ve dünya yurttaşlığı anlayışı, cinsiyet ayrımcılığına karşı bir çerçeve sunar ve toplumsal eşitsizlikleri azaltmaya yönelik bir temel oluşturur. Bu anlayış, bireylerin aklın rehberliğinde hareket etmeleriyle, doğaya uygun bir yaşam sürmelerine dayanır. Dolayısıyla, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin doğrudan bu felsefi ilkeler doğrultusunda çözülmesi mümkün görülmektedir.

Sonuç olarak, Stoa felsefesi bir yandan mutluluk öğretisi sunarken, diğer yandan kadın-erkek eşitsizliği gibi köklü sosyal sorunlara çözüm arayışını da destekleyen bir çerçeve oluşturur. Eşitlik, mantık ve doğaya uygun yaşama anlayışına dayanarak, bu felsefi perspektif üzerinden toplumsal eşitsizliklerin çözülmesi için önemli bir yol haritası çizilebilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2010). *İlkçağ felsefesi tarihi (5 cilt)*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aurelius, M. (2016). *Düşünceler*. Yapı Kredi Yayınları.
- Brun, J. (2016). *Stoa felsefesi* (Çev. Medar Atıcı). İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. Pradigma Yayınları.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (Çev. Cem Soydemir). Ayrıntı Yayınları.
- Connell, Raewyn W. *Masculinities*. Berkeley: University of California Press, 1995.
- Epikteros. (2013). *Söylevler*. Divan Yayıncılık.
- Hadot, P. (2011). *İlkçağ felsefesi nedir?* Dost Kitapevi Yayınları.
- Kaya, E. A. (2023). Stoacı Filozofların Feminist Olarak Adlandırılma İmkânları Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler-II*, 63.
- Laertios, D. (2013). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Offen, K. (1988). Defining feminism: A comparative historical approach. *Signs*, 14(1).
- Ömeroğlu, A. T. Patriyarkayı Tanımak: Bir iktidar mekanizması olarak patriyarka nasıl işler?. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 30-42.
- Önal, M. (2015). *Epiktetos'un mutluluk öğretisi: Nasıl mutlu olabilirim?* Bilsam Yayınları.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan felsefesi terimleri sözlüğü* (Çev. H. Hünler). Paradigma Yayıncılık.
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin cinsiyeti* (Çev. Alev Türker). Metis Yayınları.
- Prugl, E. (2003). Gender and war: Causes, construction and critique. *Symposium*, 1(2). Retrieved from www.apsanet.org
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 172.
- Türkoğlu, E. (2015). *Uluslararası ilişkiler kuramında feminizm* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Walby, Sylvia. *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- Zeller, E. (2008). *Grek felsefe tarihi* (Çev. A. Aydoğan). Say Yayınları..